

Et republikansk begrep om frihet

Av Lars Fr. H. Svendsen, filosof i Civita og professor ved Universitetet i Bergen. Teksten er et lett omarbeidet utdrag fra Svendsens bok Frihetens filosofi (Universitetsforlaget 2013).

I senere år er begrepsparet negativ og positiv frihet blitt utfordret av såkalt "republikanske" teoretikere. "Republikanisme" betegner i denne sammenhengen en tradisjon innen politisk filosofi som strekker seg i hvert fall tilbake til Machiavelli og fremover til Thomas Jefferson og James Madison via tenkere som Milton og Montesquieu. Mange vil også trekke linjer tilbake til antikkens Rom og Cicero. I politisk samtidsfilosofi er republikanismen en retning som betrakter seg som en tilbakevending til og en videreføring av den klassiske republikanismen, og den har særlig rettet et kritisk blikk mot liberalismen og dens privilegering av negativ frihet.ⁱ

Det er uklart hvordan republikanismen og liberalismen forholder seg til hverandre. En rekke tenkere, som Montesquieu og Thomas Jefferson, fremheves ofte som sentrale representanter i begge tradisjoner. Liberale tenkere i dag betrakter ofte republikanisme som lite annet enn en fremhevelse av et delmoment i liberalismen, og mener derfor at den i grunnen ikke utgjør noe eget alternativ.ⁱⁱ Republikanere anerkjenner vanligvis også et slektskap, men betrakter republikanismen som et klart alternativ til liberalismen. Maurizio Viroli hevder derimot at de ikke er alternativer, og at liberalisme i realiteten ikke er annet enn en utarmet og inkoherent variant av republikanisme.ⁱⁱⁱ Dialogen mellom tradisjonene vanskeliggjøres også av utstrakt bruk av karikerte fremstillinger, som når republikanere fremstiller liberalismen som basert utelukkende på et negativt frihetsbegrep – og da gjerne den hobbesianske varianten av negativt frihet – mens flertallet innen liberalismen har et atskillig mer komplekst syn på frihet enn som så. Poenget med den følgende korte

presentasjonen av republikanismens frihetsbegrep er ikke avgjøre striden mellom liberalismen og republikanismen, men simpelthen å påpeke noen styrker og svakheter ved dette frihetsbegrepet.

De to mest sentrale teoretikerne innen moderne republikanisme er Philip Pettit og Quentin Skinner.^{iv} Det er forskjeller mellom Pettit og Skinner i deres posisjoner og ikke minst i innfallsvinkler, hvor Pettit er mer systematisk og Skinner mer historisk orientert, men de står hverandre tilstrekkelig nær til at vi foreløpig kan betrakte dem som representanter for én posisjon i denne sammenhengen. Imidlertid bør det nevnes at Pettit hevder at en avgjørende forskjell mellom ham og Skinner er at han selv identifiserer frihet med ikke-dominans mens Skinner krever både ikke-dominans og ikke-innblanding. Pettit har rett i at Skinner ikke har et like rendyrket republikansk frihetsbegrep som ham selv, men det vil om noe gjøre Skinners posisjon mer plausibel enn Pettits fordi han da ikke blir rammet like hardt av en del av de vanskene som rammer en rendyrket republikansk posisjon.^v

Én innfallsvinkel til forholdet mellom republikanisme og liberalisme er å betrakte dem som representanter for hva Benjamin Constant kalte henholdsvis "de gamles frihet" og "de nye frihet".^{vi} Den første formen er en deltagende frihet, der borgerne har retten til å påvirke politikken direkte gjennom debatter og stemmegivning i offentlige organer, og er videre en form for frihet som passer best i relativt små og ensartede samfunn. Den andre, moderne formen for frihet er derimot basert på rettsstaten, sivile rettigheter og frihet fra for store statlige inngrep i borgernes liv. Her vil borgernes innflytelse på politikken ville nødvendigvis måtte være mer indirekte – rett og slett på grunn av statenes størrelse – og finne sted gjennom valgte representanter. Constant fastslår at de gamles frihet ikke lenger er mulig i den moderne verden, men det betyr ikke at han forkaster den helt og fullt. Tvert imot insisterer han på å samtenke de to formene for frihet, for selv om de gamles frihet er historisk tilbakelagt, inneholder den elementer som de nyes frihet behøver for ikke å degenerere: "Faren for den moderne friheten er at vi gir lett avkall på vår del i den politiske makten siden vi er opptatt av å nyte vår private uavhengighet og å forfølge våre enkeltinteresser."^{vii} Constant mener kort sagt at de nyes frihet lett blir en avpolitisert frihet hvor man ikke bryr seg om hvordan staten styres så lenge man ikke blir hindret i ens private gjøremål. Vi skal ikke forfølge Constants argument videre her, og nøyer oss med å bruke

hans skille til å skissere forskjellen mellom to innfallsvinkler til frihet hvor den ene legger mest vekt på politisk deltagelse og den andre på rettigheter.

La oss nå se på den republikanske kritikken av liberalismens frihetsbegrep. Et standardargument innen republikansk teori er at et rent negativt frihetsbegrep er uholdbart fordi det er forenlig med at en slave er fri. Hvis en slave har en herre som i det vesentlige lar sine slaver styre seg selv og gir dem rom til gjøre som de selv ønsker i hverdagen, og slaven følgelig verken hindres i å gjøre noe han ønsker eller tvinges til å gjøre noe han ikke ønsker, vil slaven være fri i henhold til et negativt frihetsbegrep. Imidlertid er det mildt sagt kontraintuitivt at en person som er en annens eiendom skal betraktes som fri, og følgelig må det være en alvorlig mangel ved et frihetsbegrep som har en slik implikasjon.

Pettit og Skinner har i stedet foreslått at frihet bør forstås som at en person eller gruppe ikke er underlagt en annens "vilkårlige makt". Et slikt frihetsbegrep vil ikke måtte konkludere med at slave er fri fordi han vil være underlagt slaveherrens vilkårlige makt enten slaveherren bruker denne makten til å tvinge slaven til å handle på en bestemt måte eller ei. Skinner skriver: "Slaver er aldri frie, fordi de aldri er fritatt sin herres vilje; deres handlinger må uvegerlig utføres med en annens tillatelse. Følgelig vil en slaves handlingsmønster kun være en gjenspeiling av det herren vil tillate. Dette medfører igjen at slavenes kår ikke påvirkes, selv når det knapt er noen sannsynlighet for at de vil bli utsatt for innblanding."^{viii} Det kan imidlertid være fristende å innvende at dette blir for unyansert. Én ting er å hevde at ingen slave er fri – det betrakter jeg som ukontroversielt sant – men er virkelig enhver slave *like* ufri? Hvis vi sammenligner en slave *X*, som går uten fysiske lenker og stort sett kan gjøre som han ønsker i hverdagen, med slave *Y*, som alltid går med lenker og aldri får gjøre som han ønsker, virker det kontraintuitivt å hevde at de er nøyaktig like ufrie. Begge er utvilsomt ufrie i en avgjørende forstand, men det virker likevel rimelig å hevde at *Y* er betydelig mer ufri enn *X*, slik det negative frihetsbegrepet ville implisere. I så fall er det et sentralt aspekt ved friheten som ikke fanges inn av det republikanske frihetsbegrepet og som ivaretas av det negative frihetsbegrepet.

Videre bør vi merke oss at også det republikanske frihetsbegrepet er negativt fordi frihet forstås som et fravær av noe. Pettit legger seg også tett opp til en formulering fra Berlin når han skriver: "Det frihet ideelt forutsetter i republikanismen er ikke bare at dører

skal være åpne, men at det ikke er skal være noen dørvokter som kan lukke døren – eller låse eller skjule den – mer eller mindre uten kostnad; det er ingen dørvokter hvis velvilje du avhenger av for at en eller en annen av dørene skal forbli åpne.”^{ix} Likheten med Berlin kommer frem i at friheten avhenger av at handlingsalternativer forblir åpne og at det er en annen aktør som kan stenge dem. Det republikanske frihetsbegrepet skiller seg imidlertid fra Berlins negative frihetsbegrep ved vektleggingen av *hva* frihet forstås som et fravær av: ikke konkret innblanding, men en bestemt type maktforhold. Det er fristende for en tilhenger av det negative frihetsbegrepet å hevde at den republikanske posisjonen i realiteten ikke føyer noe nytt til det negative begrepet om frihet som fravær av innblanding, og bare spesifiserer én dimensjon ved dette begrepet. Til dette kan republikaneren svare at hans frihetsbegrep også kan formuleres mer positivt som at frihet består i å være borger i en stat hvor alle er likeverdige og ingen er en annens herre, og det synes å være klart at det republikanske frihetsbegrepet sier noe mer enn hva som er inneholdt i det tradisjonelle, negative frihetsbegrepet.

Spørsmålet er da om det republikanske frihetsbegrepet er mer adekvat enn det negative. Som vi allerede har sett, håndterer det en institusjon som slaveri mer overbevisende, selv om det også var noen problemer forbundet med at alle slaver betraktes som like ufrie. Andre eksempler kan imidlertid være mer problematiske. La oss forestille oss en stat hvor alle borgere er likeverdige og ingen er en annens herre – kort sagt en stat hvor ingen borger er underlagt ”vilkårlig makt”. Dette er tilstrekkelig for å være fri i en republikansk forstand. Imidlertid synes en slik frihet å være forenlig med at borgerne må leve under betingelser som fremstår som temmelig ufrie. I det republikanske samfunnet vi her beskriver, er det allmenn stemmerett. Videre er alle lover og regler offentliggjort, og de er ikke vilkårlige fordi alle borgere har bidratt til å stemme over dem, enten gjennom direkte eller representativt demokrati. Da er kriteriene for republikansk frihet oppfylt. Imidlertid kan eksemplet utvides ved at vi også sier at dette samfunnet er detaljregulert av majoriteten. For eksempel skal alle borgere bruke identiske klær, nærmere bestemt fotside, grønne kjortler av hamp. Det er forbudt å spise noe annet enn økologisk dyrkede grønnsaker, og det er heller ikke lov å diskutere religiøse spørsmål i det offentlige rommet fordi dette kan skape sosial uro. Alle borgere er forpliktet til å være oppdatert om lover og regler, og disse

bekjentgjøres i en daglig radiosending kl. 21, som alle borgere følgelig må høre på. Eksemplet kan utvides videre i det uendelige med ulike detaljreguleringer. Et slikt samfunn, hvor rommet for individuelle valg etter hvert krymper til nesten ingenting, er forenlig med det republikanske frihetsbegrepet, men de færreste vil hevde at borgerne i dette samfunnet har nevneverdig frihet. Derfor synes også det republikanske frihetsbegrepet å være utilstrekkelig.

Republikaneren kan forsøke å løse dette ved å definere "vilkårlig makt" på en slik måte at denne typen detaljreguleringer utelukkes. Problemet er at det ikke er helt enkelt å avgjøre hva republikaneren mener med *vilkårlig* makt. Vi er alle omkranset av og innvevd i ulike maktrelasjoner. Spørsmålet republikaneren må besvare er hvilken egenskap som gjør bestemte maktrelasjoner "vilkårlige" og følgelig illegitime i henhold til et republikansk frihetsbegrep. Philip Pettit har forsøkt å presisere dette ved å hevde at makt er vilkårlig hvis den ikke er i samsvar med velferden og verdensanskuelsen til dem som berøres.^x Det er dessverre ikke helt innlysende hva dette innebærer. Når det gjelder aktørens velferd kan vi tenke oss at det er snakk om hva vi kan kalle aktørens opplyste egeninteresse, dvs. at de interessene en aktør bør ha hvis han eller hun skal betraktes som rasjonell. Dette behøver imidlertid ikke være i samsvar med aktørens verdensanskuelse. Det er godt mulig at levesettet beskrevet i eksemplet ovenfor, hvor man bare spiser økologisk dyrkede grønnsaker m.m., ville maksimere aktørens opplyste egeninteresse fordi det ville vært gunstig for helsen, men hva om aktøren ikke kan fordra grønnsaker og synes at økologisk produksjon er noe tull? Da vil det være en konflikt mellom aktørens opplyste eller objektive interesser og hans eller hennes faktiske, subjektive preferanser. Denne konflikten kan løses ved at de opplyste interessene får forrang. Da vil vi være i en situasjon hvor alle de faktiske preferansene til en borger potensielt blir satt til side av en velmenende, paternalistisk stat, noe som virker lite forenlig med frihet. Det er vanskelig å se at Pettit med utgangspunkt i sin teori kan formulere noen prinsipielle grenser for paternalistiske inngrep i borgernes liv. I prinsippet kan man forby all usunn mat og alle presumptivt skadelige tv-programmer, uten at det kommer i konflikt med Pettits republikanske frihetsbegrep. I motsatt tilfelle kan man gi forrang til de subjektive preferansene, og si at makt ikke er vilkårlig såfremt aktørene får oppfylt sine faktiske, subjektive preferanser. Problemet med en slik løsning er simpelthen

man vanskelig kan forestille seg noe samfunn hvor alle borgere får oppfylt alle sine subjektive preferanser, og følgelig vil ethvert samfunn gjennomsvres av vilkårlig makt og være i strid med et republikansk frihetsbegrep som får en direkte utopisk karakter. En mer moderat tolkning vil være at den enkelte borgerens interesser og preferanser skal tas hensyn til i politiske beslutningsprosesser, fortrinnsvis ved at borgerne har stemmerett. Problemet med denne tolkningen er at vi er tilbake i scenariet hvor en minoritet alltid har rett til å la sin stemme bli hørt i en demokratisk prosess, men så kan overkjøres av et flertall som velger å regulere alle borgeres liv ned til minste detalj. For det synes vel klart også et demokratisk flertall kan besitte en "vilkårlig makt". Dette synes for eksempel å følge fra Pettits beskrivelse: "Personen blir dominert av de andre i den forstand at selv om de andre ikke blander seg inn i hans eller hennes liv, har de den vilkårlige makten til å gjøre det: det er få begrensninger eller kostnader som hindrer dem. Hvis den dominerte personen unnslipper dårlig behandling, er det ved de mektiges nåde eller gunst."^{xi} Det er for øvrig verdt å merke seg at Condorcet allerede i 1785 advarte mot "maksimen, som er for utbredt blant gamle og nye republikanere, om at de få legitimt kan ofres for de mange".^{xii} Dessuten er det klart at vi alle har mulighet til å gripe inn i andres liv med "vilkårlig makt". Å eliminere vilkårlig makt i en så vid forstand vil kreve inngrep i folks liv på en måte som savner historisk sidestykke selv i de mest totalitære samfunn. Med andre ord må republikaneren avgrense seg til visse typer vilkårlig makt.

Pettit formulerer et mer presist krav når han skriver at en statsmakt ikke utøver vilkårlig makt hvis den tilfredsstillter interesser som borgerne i fellesskap kan tilskrive seg selv.^{xiii} Så tilføyer han at dette gjelder selv om et og annet individ skulle ønske noe annet til tider, som at en gitt lov ikke skal ramme dem. Hvis bare de lovene som absolutt alle borgere kan si seg enig i kan sies å være forenlig med frihet og følgelig være legitim, vil praktisk talt enhver lov være illegitim fordi det nesten alltid vil være *noen* som er uenige i utformingen av en lov. Et slikt standpunkt vil være så eksentrisk at det vil være irrelevant for en politisk filosofi som ønsker å være i kontakt med virkelig politikk. Pettit ser dette, og derfor tilføyer han at legitimiteten til en lov ikke vil svekkes av at enkelte individer skulle være av en annen oppfatning enn det store flertallet. Problemet er at det da ikke lenger finnes noen prinsipielle grenser for hva en majoritet legitimt kan vedta og som rammer en minoritet.

Pettit forsøker å imøtegå denne innvendingen ved å si at muligheten for en slik utvikling, hvor et flertall simpelthen bestemmer seg for å overkjøre en minoritet bare "vitner om mulig, ikke virkelig, dominans".^{xiv} Dette argumentet er uholdbart av den enkle grunn at historien har vist oss tallrike eksempler på en høyst virkelig dominans av dette slaget.

Skinner formulerer det slik at "vi forblir slaver dersom vår individuelle frihet tilflyter oss ved miskunnet til noen med vilkårlig makt; derimot forblir vi frie personer dersom våre friheter bare kan innskrenkes med vårt eget samtykke".^{xv} Dessverre løser heller ikke denne formuleringen problemet. Skinner fremhever av man ut fra en slik definisjon fortsatt vil beholde sin status som en grunnleggende fri person selv om man skulle bli fengslet for en forbrytelse hvis man har gitt sitt samtykke til loven man dømmes etter. Også Pettit kommer i denne underlige situasjonen hvor han må benekte at staten fratrar en borger frihet ved å sette ham i fengsel i henhold til gjeldende lov.^{xvi} Denne borgeren vil ganske riktig miste sin *republikanske* frihet fordi en slik fengsling ikke representerer vilkårlig makt, men det skulle være innlysende at fengsling faktisk er en frihetsberøvelse, og at det derfor er sentrale aspekter ved frihet som ikke fanges inn av det republikanske frihetsbegrepet.

Skinner forsøker som nevnt å løse dette problemet ved å hevde at det ikke er en frihetsberøvelse hvis personen selv har samtykket i loven han blir dømt etter. Da melder følgende spørsmål seg: Men hva om man ikke har samtykket? Har man mistet sin republikanske frihet hvis man blir dømt etter en lov man er sterk motstander av? Sett at jeg skulle være så dum at jeg mener at det bør være lov å kjøre bil med en promille på 2, og at jeg så stoppes av politiet med en promille på 1,75. Straffen for dette er i Norge bot og ubetinget fengsel. Det kan da umiddelbart synes å følge av Skinners formulering at jeg har mistet min republikanske frihet fordi jeg dømmes ut fra en lov jeg ikke er enig i. Hvis jeg derimot hadde gitt mitt samtykke til dagens promillegrenser, ville min republikanske frihet vært intakt. Det er selvfølgelig ikke en konklusjon Skinner ønsker å trekke, da det vil åpne for en total vilkårlighet i forholdet mellom friheten og lovverket. I stedet vil det være nærliggende å hevde at man faktisk har gitt sitt samtykke til loven ved å gi sitt samtykke til en demokratisk prosess som fører frem til at en lov blir vedtatt. Da vil det være irrelevant for frihetsproblematikken om man personlig er tilhenger eller motstander av loven, og man vil beholde sin republikanske frihet ene og alene i kraft av å delta i den demokratiske

prosessen. Dessverre løser heller ikke dette så mye fordi problemet med flertallsdiktaturet da vender tilbake.

Maurizio Viroli har for øvrig en annen løsning på dette problemet ved å hevde at jeg som individ bare skal være bundet av de lovene jeg faktisk anerkjenner, og at jeg kan nedlegge veto mot enhver lov jeg misbilliger.^{xvii} Problemet med en slik innfallsvinkel er at republikanismen flyter ut og blir nokså sammenfallende med anarkisme.

Uansett tolkning har republikanismen betydelige problemer, og synes å behøve et supplement fra andre teorier og begreper om frihet. Dette poenget kan også støttes av en tilbakevending til eksemplet med slaven. Som nevnt understreker republikaneren at selv om en slaveherre ikke ustanselig blander seg inn og styrer slavens liv i detalj, vil bevisstheten om at slike inngrep overhodet kan finne sted, føre personen inn i en tilstand av ufrihet. Her kan vi imidlertid også bytte ut "slaveherre" med en hvilken som helst annen form for absolutt makt, også den som forvaltes av et demokratisk flertall i et absolutt demokrati. Her vil et mindretall kunne leve i nettopp den situasjonen Skinner hevder at slaven befinner seg i, nemlig at "vi blir tilbøyelige til å foreta visse valg og unngå andre, og det er følgelig lagt klare begrensninger på vår handlefrihet, selv om vår hersker aldri blander seg inn i våre aktiviteter eller engang viser det minste tegn til å true med å gjøre det".^{xviii} Vissheten om flertallets absolutte makt vil nettopp føre til at mindretallet legger bånd på seg, selv om majoriteten faktisk lar mindretallet være i fred. Det republikanske argumentet om slavens ufrihet på grunn av uvisshet vil her faktisk støtte et negativt frihetsbegrep fordi dette, ved å avgrense en sfære hvor individet er enerådende i sine beslutninger, kan ha en visshet om frihet. En slik sfære sikres derimot ikke av det republikanske frihetsbegrepet, da det ikke avgrenser en sfære fri for inngrep generelt, men bare en sfære uten "vilkårlig" maktutøvelse. Faktisk kan man si at nødvendigheten av også å operere med et negativt frihetsbegrep følger av en generell beskrivelse Pettit gir av frihet: "Frihet er å ha sikkerhet mot innblanding, og målet på frihet er kvaliteten på den beskyttelsen som gis".^{xix} Her vil negative frihetsrettigheter være uomgjengelige for å sikre en tilstrekkelig kvalitet på beskyttelsen. Et alternativ som står åpent for republikaneren, er selvfølgelig å legge inn dette elementet av negativ frihet i definisjonen av "vilkårlighet", men da er det vanskelig å se at republikanismen skulle utgjøre noe alternativ til hovedstrømmen i liberalismen. Uansett har den liberale tradisjonen vist

nødvendigheten av også å operere med et negativt frihetsbegrep, snarere enn å vise at et slikt frihetsbegrep er uholdbart.

Avslutningsvis kan vi vende tilbake til spørsmålet om hvorvidt republikanismen føyer så mye nytt til standard liberalisme fra Locke og fremover. For det er ikke så enkelt å se at den tilfører noe som ikke allerede er svært klart artikulert av Locke ved den politiske liberalismens begynnelse:

Menneskets naturlige frihet innebærer at det står fritt i forhold til enhver overordnet makt på jorden og ikke er underlagt et menneskes vilje eller lovgivende myndighet, men bare blir styrt av den naturlige lov. Menneskets frihet i samfunnstilstanden innebærer derimot at man ikke er underlagt en annen lovgivende myndighet enn den som er opprettet gjennom enighet i staten, og at man ikke må bøye seg for en annen vilje eller underlegges andre lover enn de som den lovgivende myndighet foreskriver, i henhold til den tilliten den er basert på. Sir Robert Filmer tar derfor feil når han i *Observations Concerning the Original of Government* hevder at frihet er «enhvers frihet til å gjøre hva han ønsker og til ikke å bli begrenset av noen lov» (A. 55). Menneskets frihet under et statsstyre innebærer tvert imot å leve etter en fast norm som er felles for alle i samfunnet og som er skapt av den lovgivende myndigheten som er opprettet i samfunnet. Jeg står dermed fritt til å følge min egen vilje i alle saker hvor loven ikke gir forskrifter, og jeg er ikke underlagt et annet menneskes ustabile, usikre, ukjente og vilkårlige vilje (på tilsvarende måte som min naturlige frihet innebærer at jeg ikke er underlagt andre begrensninger enn den naturlige loven).^{xx}

Her hos Locke ser vi nettopp et frihetsbegrep hvor den negative og ”republikanske” friheten opptrer i skjønn forening. Og dette er ikke noe vi bare finner ved liberalismens begynnelse. Ser vi på hvordan en filosof som Friedrich Hayek innledningsvis presenterer frihetsbegrepet i verket *Frihetens konstitusjon*, er det gjennom henvisning til nettopp det å være underlagt en annens vilkårlige vilje:

De fries frihet kan ha vært svært forskjellig, men det dreier seg bare om grader av uavhengighet som slaven ikke i det hele tatt har. Frihet innebar alltid muligheten for at en person kunne handle etter egne beslutninger og planer i motsetning til den som uunngåelig var underkastet viljen til en annen som ved en vilkårlig beslutning kunne tvinge ham til å handle på en bestemt måte eller unnlate å gjøre det. Det uttrykk denne friheten ofte er betegnet med, er derfor ”uavhengighet av en annens vilkårlige vilje”.^{xxi}

Det er altså ikke slik at fenomenet vilkårlig makt er en blind flekk i den liberale tradisjonen, men man mener at friheten bedre lar seg definere og beskytte gjennom henvisning til

grunnleggende rettigheter som ikke noe demokratisk flertall kan sette til side. Og hovedanklagen fra liberalismen mot republikanismen er at den er blind for den nettopp den vilkårlige makten som kan utøves av et demokratisk flertall.

Faktisk er det svært få tenkere som har en oppfatning av frihet som utelukkende opererer innenfor rammene av negativ frihet slik den presenteres og kritiseres av republikanske tenkere. Hobbes faller nokså uproblematisk innenfor denne rammen, og for så vidt også Bentham, men ingen av de tenkerne som vanligvis betraktes som mest sentrale i den liberale tradisjonen. Vi har allerede sett at Locke og Hayek ikke passer inn i et slikt bilde. Det samme gjelder åpenbart Berlin. Og også for Kant må frihet i en avgjørende forstand bestå i ikke å være underlagt en annens vilje. I en randbemerkning til sitt tidlige verk om det skjønne og det sublime, skriver han:

Uansett hvilken tilstand mennesket befinner seg i, vil det være avhengig av mange ytre ting. Det avhenger alltid av visse ting på grunn av dets behov, av andre ting på grunn av dets begjær, og fordi det er naturens forvalter, men ikke dens mester, må det ofte finne seg til rette med tvangen fordi naturen ikke alltid retter seg etter dets vilje. Men det som er langt hardere og mer unaturlig enn denne nødvendighetens svøpe, er et menneskes underkastelse under et annet menneskes vilje. Ingen ulykke kan være mer skremmende for en som er vant til frihet, som har kunnet nyte frihetens gode, enn å se seg selv som overlatt til en skapning av samme art som kan tvinge en til å gjøre det den vil.^{xxii}

Kants etikk kretser som kjent rundt hans begrep om autonomi, som også danner utgangspunktet for hans politiske filosofi og rettsfilosofi. Det er en vesensforskjell mellom å være underlagt en naturnødvendighet og å være underlagt en annens vilje fordi man ved å være underlagt en annens vilje nettopp blir redusert til blott og bart et middel for den andre, et middel for vedkommende til å frembringe dennes visjon av lykken snarere enn at dette er overlatt til en selv. Mennesket har ifølge Kant én iboende rettighet, nemlig frihet, som defineres som uavhengighet av tvang som utgår fra andres vilje.

Ser vi til John Stuart Mill, kan heller ikke hans frihetsbegrep sies å være rent negativt i en hobbesiansk forstand – tvert imot må en autonomikonsepsjon som hører den positive friheten til sies å være vel så sentral.

Alle disse tenkerne legger – med rette – stor vekt på negativ frihet, selv om de oppfatter negativ frihet på litt ulike måter, men ingen av dem tror at frihet kan reduseres til

bare å være negativ frihet, og absolutt ikke i en hobbesiansk forstand. Slik sett er det fristende å avvise den republikanske kritikken av liberalismen som en stråmannsargumentasjon. Det vil imidlertid være litt forhastet, for selv om kritikken av liberalismen er lite treffende, klarer republikanske tenkere samtidig å løfte frem aspekter ved frihetsproblematikken som er verdt å ta med seg.

Jeg henviste innledningsvis til Benjamin Constants skille mellom "de gamles frihet" og "de nyes frihet", og påpekte at den førstnevnte formen for frihet inneholder den elementer som de nyes frihet behøver for ikke å forfalle. Frihet forutsetter institusjoner og sosiale praksiser. Den må beskyttes og reguleres, og den krever en aktivitet fra borgerne. Constant hevder at de nyes frihet, som er liberalismens frihetsbegrep, står i fare for å avpolitiseres hvis borgerne ikke bryr seg om hvordan staten styres så lenge de ikke blir hindret i sine private gjøremål. Ved å avstå fra å delta i politikken ved å stemme og å gjøre sitt syn kjent, gir man også avkall på en vesentlig del av ens frihet, og det er dette viktige aspektet ved de gamles frihet som løftes frem igjen av republikanerne.^{xxiii}

Av Lars Fr. H. Svendsen, filosof i Civita og professor ved Universitetet i Bergen. Teksten er et lett omarbeidet utdrag fra Svendsens bok Frihetens filosofi (Universitetsforlaget 2013).

ⁱ Det er omdiskutert hvorvidt nyere republikansk teori gir en korrekt tolkning av oppfatningene til den klassiske republikanerne (jf. John Charvet: "Quentin Skinner and the Idea of Freedom", *Studies in Political Thought* 2/1993), men jeg skal ikke oppholde meg ved dette spørsmålet her. Jeg vil heller ikke gi en omfattende presentasjon av alle republikanismens ulike elementer, og begrense meg til dens kritikk av liberalismens frihetsbegrep og dens eget alternativ.

ⁱⁱ For eksempel skriver John Rawls at det ikke er noen grunnleggende motsetning mellom politisk liberalisme og klassisk republikanisme. John Rawls: *Political Liberalism*, utvidet utg., Columbia University Press, New York 2005, s. 205f.

ⁱⁱⁱ Maurizio Viroli: *Republicanism*, overs. Antony Shugaar, Hill & Wang, New York 2002, s. 61.

^{iv} Se særlig Philip Pettit: *Republicanism: A Theory of Freedom and Government*, Clarendon Press, Oxford 1989; Philip Pettit: *A Theory of Freedom: From the Psychology to the Politics of Agency*, Oxford University Press, Oxford 2001; Quentin Skinner: *Vilkårlig makt: Essays om politisk frihet*, Res Publica, Oslo 2009; Quentin Skinner: *Liberty Before Liberalism*, Cambridge University Press, Cambridge 1998.

^v Philip Pettit: "Keeping Republican Freedom Simple: On a Difference with Quentin Skinner", *Political Theory* 30/2002, s. 342.

^{vi} Benjamin Constant: "Om de gamles frihet sammenlignet med de nyes", overs. Erik Thorstensen, i Lars Fr. H. Svendsen (red.): *Liberalisme*, Universitetsforlaget, Oslo 2009.

^{vii} Constant: "Om de gamles frihet sammenlignet med de nyes", s. 146.

^{viii} Skinner: *Vilkårlig makt*, s. 221.

^{ix} Philip Pettit: "The Instability of Freedom as Noninterference: The Case of Isaiah Berlin", *Ethics* 4/2011, s. 709.

^x Pettit: *Republicanism*, s. 56.

^{xi} Pettit: *A Theory of Freedom*, s. 137.

^{xii} Sitert etter Amartya Sen: *The Idea of Justice*, Allan Lane, London 2009, s. 352.

^{xiii} Pettit: *A Theory of Freedom*, s. 139.

^{xiv} Pettit: "The Instability of Freedom as Noninterference: The Case of Isaiah Berlin", s. 707n35.

^{xv} Skinner: *Vilkårlig makt*, s. 206.

^{xvi} Pettit: *Republicanism*, s. 291.

^{xvii} Viroli: *Republicanism*, s. 10.

^{xviii} Skinner: *Vilkårlig makt*, s. 46.

^{xix} Philip Pettit: *The Common Mind: An Essay on Psychology, Society and Politics*, Oxford University Press, Oxford 1996, s. 310.

^{xx} John Locke: *Annen avhandling om borgerstyret*, overs. Lars Holm-Hansen, i Lars Fr. H. Svendsen (red.): *Liberalisme*, Universitetsforlaget, Oslo 2009, § 22, s. 27f. For flere relevante passasjer, se Locke: *The Second Treatise of Government*, §§136f., 143ff., 222.

^{xxi} Friedrich Hayek: *Frihetens konstitusjon*, overs. Lars Alldén, i Lars Fr. H. Svendsen (red.): *Liberalisme*, Universitetsforlaget, Oslo 2009, s. 238f.

^{xxii} Immanuel Kant: *Bemerkungen zu den Beobachtungen über das Gefühl des Schönen und Erhabenen*, *Kants gesammelte Schriften*, bind 20, de Gruyter, Berlin/New York 1942, s. 91f.

^{xxiii} Denne artikkelen er en lett omarbeidet versjon av kapittel 7 i Lars Fr. H. Svendsen: *Frihetens filosofi*, Universitetsforlaget, Oslo 2013.